

САМОЙЛЕНКО ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИКАХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРАКТИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ У КІБЕРПРОСТОРІ)

Після набрання чинності КПК України 2012 року інститут пред'явлення обвинувачення було скасовано, що зробило питання щодо кількості етапів розслідування та моментів їх розмежування актуальними. Традиційний поділ розслідування на початковий і наступний етапи потребує поглибленого аналізу. Визначення чинників правового спрямування, що чинять суттєвий вплив з криміналістично значущих позицій на фактичну діяльність суб'єктів здійснення досудового розслідування, надасть можливість сформулювати оптимальний погляд на сучасну структуру діяльності слідчого під час розслідування злочинів певного виду. Небезпідставно Б. В. Щур стверджує, що процес розслідування необхідно розглядати не в статичній, а в динамічній [1]. Тому він визнає обґрунтованою думку окремих науковців, які доводять важливість встановлення інформаційно-пізнавального аспекту конкретного етапу розслідування [2, с. 70].

Аналіз зазначених правових форм діяльності органів досудового слідства дає змогу визначити момент повідомлення особі про підозру як вирішальний для процесу розслідування. Саме це процесуальне рішення впливатиме на подальшу організацію слідчим пізнавального процесу в стадії досудового розслідування. Адже законна й обґрунтована підозра, висунута у встановленому порядку як процесуальний акт, закладає основу змагальної процедури кримінального судочинства. Із цього моменту суттєво розширюється коло суб'єктів доказування, до нього вже входять підозрюваний, його захисник і законний представник, які мають важелі впливу на процес розслідування.

Криміналістично значуща складова обґрунтованої підозри пов'язана з комплексом завдань, які були виконані слідчим для переконання прокурора як об'єктивного спостерігача у встановленні таких обставин:

- факт вчинення кримінального правопорушення наявний у реальності (подія злочину);
- це правопорушення вчинене особою, стосовно якої вирішують питання щодо вручення їй повідомлення про підозру;
- це суспільно небезпечне діяння містить склад конкретного кримінального правопорушення.

Момент започаткування змагальної процедури кримінального судочинства як основа поділу на криміналістичні етапи дозволить забез-

печити чіткий поділ етапів розслідування, що, як обґрунтовано доводить А. Ф. Волобуєв, слід використовувати для розроблення окремих криміналістичних рекомендацій [3, с. 29–30]. Тож, першим етапом розслідування потрібно вважати традиційний *початковий етап*, що триває з моменту внесення інформації про злочин у ЄРДР до моменту висунення принаймні одній особі законної й обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення (одного або декількох). На початковому етапі обов'язковими для виконання є такий перелік основних завдань:

- встановлення відсутності/наявності події кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- встановлення складу визначеного кримінального правопорушення (час, місце, спосіб, мета/мотив, повторність, вчинення групою осіб/організованою групою, наслідки й інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- встановлення фактичних даних, які вказують на конкретну особу, що могла вчинити кримінальне правопорушення (форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення особою, стосовно якої вирішують питання щодо вручення їй повідомлення про підозру);
- забезпечення здійснення кримінального провадження.

Втім, існуюча в практиці слідчої діяльності проблематика оцінювання прокурором правильності кваліфікації дій підозрюваної особи та достатності доказів для складання обґрунтованого повідомлення про підозру призводить до суттєвого навантаження початкового етапу розслідування. З одного боку, під час встановлення складу конкретного кримінального правопорушення, що вчинене в дійсності, й особи, яка його вчинила, прокурор повинен погодити повідомлення про підозру. З іншого боку, повідомлення особі підозри створює фактичні перепони для реалізації в межах кримінального провадження негласних методів роботи (у формі провадження НС (Р)Д), що заважає встановленню всіх обставин, які належать до предмета доказування (ст. 91 КПК України). Наслідком окресленої проблеми стає складання повідомлення про підозру особи максимально наближене в часі до моменту завершення досудового розслідування. В умовах багатоепізодного кримінального провадження така практика позначається на розширенні переліку основних завдань початкового етапу розслідування за рахунок завдань наступного етапу. Тому вище наведений традиційний перелік основних завдань початкового етапу розслідування доповнюється завданнями наступного етапу як-от:

- встановлення злочинної діяльності в повному обсязі;
- встановлення характеру й тяжкості обвинувачення щодо кожного суб'єкта злочину (зміни повідомлення про підозру особи/осіб).

Отже, варто констатувати *особливе методичне значення початкового етапу розслідування злочину в окремих методиках розслідування злочинів*. Як приклад розглянемо кримінальне провадження з обвину-

вачення гр. Я., що мешкав у м. Києві, який за допомогою спеціально створеного Інтернет-ресурсу й особистих зустрічей з моделями розподілив функції між усіма учасниками групи (М. та Б. були співорганізаторами, інші 8 осіб – виконавцями (моделі)), визначивши за собою організацію основних напрямів злочинної діяльності: планування та прийняття остаточних рішень з питань виготовлення з метою збуту, збуту й розповсюдження порнографічної відеопродукції шляхом їх прямої трансляції (демонстрування) за допомогою електронних систем і передавання інформації у всесвітню інформаційну мережу Інтернет у режимі реального часу на спеціалізованих інтернет-ресурсах; організовував фінансування витрат щодо оренди квартири для створення інтернет-студії, її облаштування комп'ютерною технікою, пристроями, призначеними для відео транслявання (веб-камер), налаштування та дистанційну технічну підтримку зазначеної техніки за допомогою спеціального програмного забезпечення, безпосередню реєстрацію дібраних інтернет-моделей на спеціалізованих для цього веб-сайтах, здійснення обліку та розподілу отриманих грошових коштів від злочинної діяльності між учасниками організованої групи й інтернет-моделями відповідно до відпрацьованих годин і відомостей персональних облікових записів на спеціалізованих інтернет-ресурсах за виготовлення та збут відеопродукції.

На початковому етапі розслідування слідчий визначив такі основні тактичні завдання: встановлення фактичних місць розташування студій на території м. Одеси та Одеської області; отримання вичерпної інформації про власників цих приміщень і користувачів мережею, провайдерів, операторів зв'язку, що забезпечують надання телекомунікаційних послуг, послуг зв'язку; встановлення організаторів студій та інших осіб, причетних до вчинення поширення порнопродукції мережею Інтернет; персоналізація відомостей про користувачів визначених соціальних сторінок і встановлення наявності в них засобів платежів; здійснення документування злочинної діяльності кожного учасника злочинної групи; встановлення та подолання засобів конспірації.

Окреслені завдання розслідування виконують шляхом проведення такого комплексу слідчих (розшукових) дій та інших заходів: допит заявника як свідка про виявлене ним кримінальне правопорушення; здійснення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки порнопродукції на компакт-дисках CD-R (тим самим було окремо зафіксовано в реальному часі факт вчинення збуту та розповсюдження продукції порнографічного характеру кожною особою, що виконувала в групі роль виконавця; візуальна інформація, яка відображалася на екрані монітора, була зафіксована під час проведення контролю за вчиненням злочину на окремий носій); призначення та проведення мистецтвознавчої експертизи матеріалів, що містяться на поданих на дослідження CD-R дисках (відеозаписи, отримані внаслідок здійснення контролю за вчиненням злочину); доручення підрозділам ДКП НП України в порядку ст. 40 України; проведення обшуків за місцем розташування порностудії та мешкання спів організаторів; відби-

рання пояснень М. та Б., а також осіб, які виконували роль «моделі»; слідчий огляд вилученого майна та його арешт; огляд соціальних сторінок; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (електронних інформаційних систем) конкретного абонента (Я.) з метою встановлення характеру його дій (опис змісту електронних поштових відправлень); обшук за місцем мешкання Я.; затримання Я.; тимчасовий доступу до речей і документів для отримання: а) інформації, що зберігається на серверах провайдерів, які забезпечували телекомунікаційний зв'язок за адресами порностудії; б) інформації в операторів зв'язку про телефонні дзвінки за сім-картами співучасників, розташування базових станцій, типи з'єднань, ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання, сеанси зв'язку; в) інформації в банківських установах про конкретних власників карток і рух коштів на рахунках; призначення комплексу експертиз. З матеріалів провадження вбачається, що до моменту встановлення кожного учасника групи та документування його злочинної діяльності в кіберпросторі не було оголошено підозру жодному учаснику групи. На момент оголошення підозри організатору, спів організаторам та виконавцям злочину слідчий зібрав достатній обсяг доказів для підтвердження їх вини у вчинюваному злочині.

Отже, акцентуація уваги на початковому етапі розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі, дозволить відобразити динаміку розслідування таких злочинів, сформулювати практично обґрунтовані рекомендації з розслідування злочинів вказаної категорії.

Список використаної літератури:

1. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2011. 407 с.
2. Криминалистика: расследование преступлений в сфере экономики : учебник / под ред. В. Д. Грабовского, А. Ф. Лубина. Н. Новгород : Нижегород. ВШ МВД России, 1995. С. 70.
3. Волобуев А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція. Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. 36 с.

Ключові слова: розслідування, криміналістична методика, початковий етап розслідування, обставини, що підлягають встановленню, тактичні завдання, кіберпростір.

Ключевые слова: расследование, криминалистическая методика, начальный этап расследования, обстоятельства, подлежащие установлению, тактические задачи, киберпространство.

Key words: investigation, criminalistics method, initial stage of investigation, circumstances to be established, tactical tasks, cyberspace.